

УДК 331.5(477)

Ачкасов А. Є.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ СЕГМЕНТІВ РИНКУ ПРАЦІ

У статті розглянуто три форми безробіття: функціональну, структурну та циклічну. Показано, що ефективність раціональної зайнятості можна підвищити шляхом оптимальної сегментації ринку праці, а також шляхом використання ефективних методів інвестування.

У кожній країні протягом її становлення і розвитку існує проблема економічного зростання та використання ресурсів. Якщо б вдалося забезпечити збіг обсягів виробництва і величини сукупних витрат, то це було б ідеальним вирішенням економічних проблем. Тоді весь вироблений продукт був би реалізований. Однак на практиці у більшості країн це скоріше виняток, ніж правило. До таких країн належить Україна на сучасному соціально-політичному етапі свого розвитку¹. Якщо рівень витрат недостатній, то це в кінцевому підсумку призводить до падіння виробництва та появи безробіття², що являє собою складне соціально-економічне явище, при якому частина працездатного населення не знаходить роботи, поповнюючи резервну армію праці. Згідно з визначенням Міжнародної організації праці (МОТ), безробітною вважається людина, яка хоче працювати, але не має робочого місця. Досягнення ефективної зайнятості вимагає мобілізації всіх можливостей держави для своєчасної підготовки нових робочих місць у перспективних галузях народного господарства, стрункої системи освіти, підготовки та перепідготовки кадрів, матеріального забезпечення осіб, які тимчасово залишилися без роботи.

¹ *Вдовиченко М. І.* Податкове регулювання; досвід США; його використання в умовах України // *Фінанси України.*-2000.-№ 3.-С. 59-71.

² *Основи ринкової економіки: [Посібник для учасників ПТУ и техникумов / Г. В. Задорожний, Е. М. Воробьев, А. А. Грищенко и др.],* Под ред. Г. В. Задорожного.- Харьков: Основа, 1995.-176с.

Безробіття виступає в різних формах. Тут виділяють три основних сегменти - форми безробіття: функціональну, структурну і циклічну. В умовах ринкової економіки працівник має свободу вибору місця прояву своїх здібностей, чим він час від часу користується. Оскільки таким правом у суспільстві в кожний даний момент користується достатня кількість працівників, то в результаті в кожний даний момент якась частина робочої сили виявляється незайнятою. Причини, з яких частина робочої сили шукає роботи, різноманітні. По-перше, це люди, які змінюють роботу з власного бажання, нерідко в пошуках більш високооплачуваної роботи; по-друге, працівник може бути звільнений з ініціативи роботодавця; по-третє, частина робочих місць характеризується сезонністю, і люди тимчасово втрачають ці робочі місця, щоб потім знову зайняти їх. Нарешті, частина працівників уперше шукає роботу. Усе це випадки фрикційного безробіття. Конкретні люди перебувають у цьому стані тимчасово, нетривалий час, однак сам факт фрикційного безробіття - явище постійне. Як бачимо, ця форма безробіття є багато в чому неминучою, її роль не можна оцінювати однозначно негативно. Річ у тому, що в результаті пошуку роботи люди можуть знаходити робочі місця, що більшою мірою відповідають їхнім здібностям та прихильностям і, як наслідок, вони одержують вищі заробітки, від чого виграють і вони, і суспільство, оскільки в результаті розподілу робочої сили за сфе-

рами - **сегментами** прикладання праці стає більш раціональним.

Структура безробіття пов'язана з тим, що з розвитком виробництва відбуваються зміни в техніці й технології виробництва, що супроводжуються відмиранням реальних професій і появою нових. При цьому робоча сила, що вивільняється, не відразу може знайти свої сегменти, свою роботу, оскільки, незважаючи на появу нових професій одночасно з відмиранням старих, рівень кваліфікації вивільнених робітників не відповідає вимогам, що ставляться новими робочими місцями. Структурне безробіття має більш довгостроковий характер у порівнянні з фрикційним і створює для людей більше проблем.

Поряд з відзначеними вище двома формами безробіття кількість безробітних може збільшуватися в результаті циклічного спаду виробництва внаслідок дефіциту попиту. В міру подолання спаду циклічне безробіття постійно зменшується.

У зв'язку з такими особливостями для повнішого відображення ринку праці використовують термін "повна зайнятість". Повна зайнятість не означає відсутності безробіття. Під **повною зайнятістю** мається на увазі стан **ринку праці** при нульовому рівні циклічного безробіття. Навіть якщо економіка працює на повну потужність, тобто з повним використанням ресурсів, у ній існує фрикційне і структурне безробіття, їхня сумарна величина утворює так званий **природний рівень безробіття**.

Яке ж насправді становище ринку праці в Україні та у Харківському регіоні?

Економіка України реформується надто повільно. Протягом тривалого часу спостерігаються падіння валового внутрішнього продукту (ВВП), обсягів виробництва, високий рівень інфляції, девальвація гривні, не ростуть експортні поставки, не розвивається, а навпаки, падає система інвестування².

Як наслідок економічних факторів, а також помітного спаду чисельності населення через зростання смертності і зниження народжуваності, дуже стрімко збільшується чисельність безробітних. Так, у 1999 р. було зареєстровано безробітних в Україні 1003,2 тис. чол., що на 366,1 тис. чол. більше, ніж у попередньому році, тобто зростання становило 157,5 %. У Харківській області кількість безробітних у 1999 р. зросла на 21,5 тис. чол., або на 162,9 % у порівнянні з 1998 р.

Вихід з такого становища щодо скорочення природного рівня безробіття можна знайти тільки шляхом забезпечення надійної сегментації ринку праці, тобто виділення в межах ринку праці чітко визначених груп споживачів, що розрізняються за

своїми потребами чи характеристиками або поведінкою, для обслуговування яких можуть знадобитися певні категорії робітників з існуючої армії безробітних чи спеціальні маркетингові комплекси за вирішенням проблем - центри зайнятості, що містять у собі складні соціально-економічні, технологічні й технічні системи.

Становлення сегментів ринку праці в Україні можливе тільки при наявності досить надійного прогнозу розвитку економіки. На жаль, в Україні відсутнє центральне планування і прогнозування основних тенденцій розвитку економіки. Програма "Україна - 2010" є першою спробою за останні 10 років створити комплексний план реформування економіки на перспективу.

Вирішення проблеми зниження безробіття може бути здійснене шляхом змін у виробництві і, зокрема, створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності, структурної перебудови економіки, що в часи адміністративно-командного режиму була на 74 % зорієнтована на військово-промисловий комплекс³, стимулювання зовнішньоекономічних зв'язків⁴, виконання радикальних змін у податковій системі⁵, ширше впровадження змін у формах власності і методах приватизації. Особливої уваги в реформуванні економіки заслуговує розробка системи управління інвестицій в державу. У табл. 1 наведена динаміка основних показників розвитку економіки України⁶.

Дані табл. 1 свідчать про погіршення стану економіки за останні роки в Україні.

У Харківській області динаміка виробництва промислової продукції в 1990-1999 рр. також має тенденцію до зниження (табл. 2). Зміни в темпах падіння можна розділити на два етапи: перший - з 1990-го по 1996 р.— стійке падіння обсягів виробництва, другий - з 1997 р. спостерігається деяке зростання у порівнянні з 1990р., при цьому темпи зростання залишаються досить повільними.

Наведена динаміка (табл. 2) аналогічна цим показникам і на державному рівні. Доведено⁷, що стан економіки в країні докорінно впливає на зайнятість її громадян і на структуру ринку праці.

³ Бондарчук Р. Стратегия реконструкции предприятий и организаций оборонно-промышленного комплекса Украины / Экономика Украины- 1999, № 10-С. 10-18.

⁴ Гаврилюк О. Методы регулирования деятельности иностранных инвесторов в странах-резидентах / Экономика Украины.-2000, № 3.-С. 78-85.

⁵ Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств": Закон України // Урядовий кур'єр.- 1997.-№ 105-106.-С. 5-11.

⁶ Колот І. П., Внукова Н. М., Косарева І. П. Регіональна інвестиційна політика: проблеми і перспективи: Монографія / За ред. д. е. н. Н. М. Внукової.- Харків: ТОВ "Модель Всесвіту".-2000.-176 с.

⁷ Рудницька Т., Кучерявий І. Региональные аспекты трудовой занятости украинцев / Экономика Украины.- 1993.- № 5.-С. 66-73.

¹ Котляр Филип, Амстрон Гари, Сондерс Джон, Вонг Вероника. Основы маркетинга. К.: Издательский дом "Вильямс", 2000-944 с.

² Україна в цифрах у 1998 р.: Короткий статистичний довідник (Державний комітет статистики України).- К.: 1999.

Таблиця 1. Основні тенденції розвитку України в 1994 - 1999 рр.

Показник	Одиниця виміру	Значення показників за роками					
		1994	1995	1996	1997	1998	1999
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	млн грн.	12038	54516	81519	93865	103869	121700
Зміна реального ВВП	%	-23	-12,5	-10,0	-3,2	-1,8	-3,0
Зміна обсягів виробництва промислової продукції	%	-27,3	-12	-5,1	-1,8	-1,5	-3,0
Середньомісячна номінальна зарплата	дол. США	14,8	45,1	72,9	84,2	49,1	38,4
Валові інвестиції (ВІ)	млн грн.	4253	14547	18481	18604	20900	22600
Частина ВІ у ВВП	%	35,3	26,7	22,8	20,1	20,0	18,6
Чисельність населення	млн чол.	51,7	51,5	51,1	50,5	50,1	50,0
Експорт товарів і послуг	млн дол.	16643	17090	20346	20355	17400	17100
Імпорт товарів і послуг	млн дол.	18007	18280	21468	21891	18300	17900
Сальдо зовнішньої торгівлі товарів і послуг	млн дол.	-1306	-1190	-1122	-1536	-900	-200

Таблиця 2. Динаміка виробництва промислової продукції в Харківській області

Роки	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Обсяг виробництва	100	96	90	83	56	44	36	39	40	42

Змінити такий стан без спеціальних заходів дуже важко, але необхідно. Для вирішення цього питання необхідні додаткові вільні кошти, яких підприємства і держава не мають, тому для їхнього залучення треба використовувати спеціальний механізм, що може бути забезпечений шляхом розвитку системи інвестування і на регіональному, і на державному рівнях.

Проблема зайнятості, тобто ефективне управління ресурсами ринку праці повинна вирішуватися, крім ефективних методів використання інвестицій, шляхом оптимальної сегментації ринку праці.

Підприємства, зацікавлені в ефективному підборі кадрів для своєї діяльності, відрізняються одне від одного за найрізноманітнішими параметрами: потребою в робітниках, фінансовими та іншими можливостями, місцем розташування, поглядами на кадрові питання і т. ін.

Підприємств багато, вони роз'єднані і дуже відрізняються за своїх потребами у робочій силі й досвідом роботи з кадрами. Та й складові ринку праці (робітники й службовці) дуже відрізняються за своїми можливостями в області обслуговування різних сегментів ринку споживачів робочої сили. Замість того, щоб спробувати конкурувати з іншими, часом дуже сильними конкурентами в межах усього ринку праці в цілому, кожен елемент ринку праці (робітник і службовець) повинен вибрати для себе ту частину ринку, яку він може обслужити щонайкраще, тобто ту роботу, до якої він прагне. Таким чином, сегментацію у вирішенні проблеми зайнятості можна розглядати як деякий компроміс між масовим маркетингом на ринку праці, що припускає однаковий підхід до всіх потреб у робітниках, і припущення, що маркетинг

на ринку праці повинен виявити Індивідуальний підхід до кожної людини.

Далеко не всі споживачі робочої сили - роботодавці в особі компаній використовують масовий маркетинг. Замість нього практикується цільовий маркетинг¹ - з виділенням ринкових сегментів, вибором одного чи декількох з них, а також навчанням і перекваліфікацією робітників, які орієнтовані на окремий сегмент. Завдяки цьому центри зайнятості можуть зосередитися на підготовці або пошуку робітників, призначених для цільових замовлень виробництв і фірм, регулювати рівень необхідної кваліфікації, вибирати канали розподілу і засоби реклами таким чином, щоб діяти на обраному цільовому ринку з працевлаштування з максимальною ефективністю. Замість того, щоб розсіювати свої маркетингові зусилля в процесі вирішення питання забезпечення зайнятості (образно кажучи, "стріляти з гармати по горобцях"), вони можуть сфокусувати їх на великих споживачах робочої сили, найбільш зацікавлених у використанні працівників, які шукають роботу, або підготовлених спеціально за прогнозними даними центрами зайнятості (тобто "стріляти можна в ціль").

Враховуючи викладені положення, розглянемо детально ці основні етапи процесу цільового маркетингу у вирішенні питань забезпечення ефективності раціональної зайнятості.

Перший етап - сегментування ринку праці, тобто поділ ринку на чітко визначені цільові групи, члени яких розрізняються за своїми потребами,

¹ Петюх В. Временная занятость как одна из форм приспособления персонала предприятия к экономическим изменениям / Персонал. Межрегиональная академия управления персоналом - 1997, №4. - С. 28-36.

характеристикам і поведінкою, для обслуговування яких можуть використовуватися певні категорії або створені спеціальні навчальні центри, такі, наприклад, як факультет підвищення кваліфікації в Харківській державній академії міського господарства, яким керує автор цієї роботи. Для сегментування ринку праці й складання профілю кожного з отриманих сегментів центр зайнятості може використовувати різні методи.

Другий етап - **вибір цільових сегментів ринку**. На цьому етапі центр зайнятості оцінює привабливість сегментів ринку - непрацюючих фахівців, які звернулися до нього, і замовлення фірм споживачів цих фахівців, і обирає один або кілька сегментів для освоєння.

Третій етап - позиціонування наявних фахівців згідно зі своїм банком даних, або можливостями центрів підготовки чи перепідготовки цих фахівців, включає формування необхідного контингенту і створення деталізованого маркетингового комплексу центру підготовки для нього.

Цілком ясно, що існує багато різних способів сегментування ринку праці, однак не всі вони однаково ефективні.

Щоб сегментування ринку праці приносило користь державі й людям, які шукають місце прикладення своєї праці, сегменти повинні мати такі характеристики: вимірність, доступність, значущість, придатність.

Вивчення трудових ресурсів ситуації на Україні свідчить, що в умовах економічної кризи економіки першочергового значення набуває створення соціально орієнтованої багатоукладної економіки на основі впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, забезпечення співвідношення робочих місць з трудовими ресурсами шляхом сегментування ринку праці, підвищення ефективності використання устаткування, поліпшення якості структури передового потенціалу, скорочення втрат робочого часу.

Вирішенню цих проблем сприятиме структурна перебудова, поступове подолання загально-економічного спаду, створення сприятливих передумов для подальшого економічного зростання, організація конкурентоздатних підприємств, орієнтація на ресурсозберігаючі технології виробництва і формування сучасної ринкової інфраструктури.

1. *Вдовиченко М. І.* Податкове регулювання; досвід США; його використання в умовах України // *Фінанси України.* - 2000. - № 3. - С. 59-71.

2. *Основи ринкової економіки: [Посібник для учасників ПТУ і технікумів П.В. Задорожний, Е.М. Вороб'єв, А.А. Грищенко і др.]*, по ред. Г.В. Задорожного.- Харків: Основа 1995-176 с.

Achkasov A. Ye.

THE THEORETICAL AND METHODICAL BASE OF THE LABOUR MARKET OPTIMAL SEGMENTATION

Three main segments of unemployment: functional, structural and cyclic have been considered in the article. It has been proved that the employment problem can be solved that by labour market optimal segmentation as well as effective investment methods using.